

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของสื่อวิทยุที่มีอิทธิพลต่อการรับฟังของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม” ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาและรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้ คือ

- 2.1 แนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสื่อวิทยุ
- 2.3 บทบาทสื่อวิทยุเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์
- 2.4 ทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อตอบสนองความพึงพอใจมนุษย์
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 2.5.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 2.5.2 งานวิจัยต่างประเทศ
- 2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร

1. การสื่อสาร

1.1 ความหมายของการสื่อสาร

การสื่อสาร มีความสำคัญและจำเป็นต่อมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมการที่สังคมหนึ่ง ๆ จะดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ย่อมต้องมีกรอบหรือกฎเกณฑ์บางประการในการกำหนดให้บุคคลที่อยู่ร่วมกันมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งกระบวนการทางสังคมจะเกิดขึ้นได้และบรรลุวัตถุประสงค์อย่างดีและประสิทธิภาพ ถ้าการสื่อสารในสังคมมีประสิทธิภาพ

Allport (1975 ; อ้างอิงใน เวือง สมนึกตน. 2548 : 10) กล่าวว่า การสื่อสาร กระบวนการของการร่วมกันสร้างสรรค์ความหมายระหว่างคนสองคนหรือมากกว่านั้น

Berlo (1960 ; อ้างอิงใน เวือง สมนึกตน. 2548 : 10) ได้ให้ความหมายว่า การสื่อสารเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องกันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร โดยที่องค์ประกอบของการสื่อสารแต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกัน

Cassata and Asnte (1979 ; อ้างอิงใน เวือง สมนึกตน. 2548 : 10) ให้ความหมายของการสื่อสารว่าการสื่อสาร เป็นกระบวนการซึ่งคนเรามีปฏิกริยาต่อกันและกัน เพื่อความมุ่งหมายที่จะให้เกิดการผสมกลมกลืนกัน ทั้งในระหว่างบุคคลและภายในตัวบุคคลนั่นเอง

McCombs and Becker (1979 ; อ้างอิงใน เวียง สมนึกตน. 2548 : 10) กล่าวว่า การสื่อสาร เป็นกระบวนการที่มีความเคลื่อนไหวและความต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง เช่น เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อถ่ายทอดค่านิยมทางสังคม

McLeod and O'Keefe (1972 ; อ้างอิงใน เวียง สมนึกตน. 2548 : 10) ได้ให้ความหมายของการสื่อสารไว้ว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการในการแลกเปลี่ยนข่าวสารที่มีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (Everchanging) และไม่มีที่สิ้นสุด (Unending)

Rosengren (1974 ; อ้างอิงใน เวียง สมนึกตน. 2548 : 10) กล่าวถึงการสื่อสารคือ รูปแบบหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล ซึ่งหากจะกล่าวในเชิงโวหารแล้ว การแลกเปลี่ยนนั้นอาจทำให้บุคคลสามารถเข้าถึงจิตใจของผู้อื่นได้

Wenner (1985 ; อ้างอิงใน เวียง สมนึกตน. 2548 : 11) ได้ให้ความหมายว่าการสื่อสาร คือการมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร

การติดต่อสื่อสารตามแนวคิดของเบอร์โล (นภคกุล ไหมคำมิต. 2546 : 11) เรียกว่า "S-M-C-R" ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ

1. ผู้ส่งข่าวสาร (Source : S)

ผู้สื่อสาร หรือผู้ที่เป็นต้นข่าว อาจจะเป็นบุคคลเดี่ยว หรือคณะบุคคล หน่วยงาน สถาบันต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ทำหน้าที่ส่งข่าวสาร และในขณะเดียวกันก็อาจจะเป็นผู้รับข่าวสารก็ได้ ถ้าข่าวสารถูกส่งกลับเป็นการตอบโต้ซึ่งกันและกัน หรือที่เรียกว่า ยุคสองวิธี (Two-Way Communication)

2. ข่าวสาร (Message : M)

หมายถึง ตัวข่าวสาร หรือเรื่องราวที่ผู้ส่งข่าวสาร ต้องการที่จะส่งไปให้แก่ผู้รับสาร ได้แก่ ความรู้ ข่าวสาร เรื่องราว หรือคำพูด ซึ่งอาจจะต้องมีการนำมาเข้ารหัส (Encode) ออกมาเป็นรูปของสัญลักษณ์ สัญลักษณ์ หรือกิริยาท่าทางต่าง ๆ และผู้รับจะทำการถอดรหัส (Decode) ออกมาในรูปที่ผู้รับสารสามารถจะเข้าใจได้

3. ช่องทางของข่าวสาร (Channel : C)

อาจจะเรียกได้ว่า เป็นสื่อกลาง (Medium) คือ เป็นสื่อที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดการมองเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น หรือสัมผัสได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าผู้ส่งสารจะเลือกส่งข้อมูลข่าวสารอย่างไร ชนิดใด ให้แก่ผู้รับสาร ซึ่งแต่ละช่องทาง แต่ละวิธีนั้นมีความแตกต่างกัน

3. ความสำคัญต่ออุตสาหกรรมและธุรกิจ การติดต่อสื่อสารเป็นปัจจัยและเครื่องมือที่สำคัญในการประกอบอุตสาหกรรมและการดำเนินธุรกิจ เช่น การใช้หลักการสื่อสารเพื่องานประชาสัมพันธ์ คือ ใช้เทคนิคและวิธีการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับบุคลากร พนักงาน ลูกค้ากลุ่มต่าง ๆ ใช้หลักการเผยแพร่ การโฆษณาสินค้า ชักจูง สร้างแรงจูงใจให้ผู้บริโภคใช้บริการ และอาศัยการติดต่อสื่อสารเป็นเครื่องมือในการบริหารและการปฏิบัติงานให้องค์การบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

4. ความสำคัญต่อการปกครอง ในการปกครองไม่ว่าจะเป็นระบบใด ระดับใด ทุกระบบ ทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล หน่วยงาน องค์กร ครอบครัว ผู้บริหารหรือปกครอง ต้องเผยแพร่ข่าวสารให้ประชาชน ให้สมาชิกในหน่วยงาน ในองค์กร ในครอบครัว ให้เกิดความรับรู้หรือเข้าใจตรงกัน

5. ความสำคัญต่อการเมืองระหว่างประเทศ เพราะการเมืองระหว่างประเทศมีความสำคัญและมีความจำเป็นต้องติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในยุคปัจจุบัน สังคมโลกเป็นสังคมระหว่างประเทศ เพื่อผลทางเศรษฐกิจ ผลทางความร่วมมือ ผลทางการปฏิบัติการทางทหาร ต้องการการสนับสนุน ร่วมมือกันในทุกด้านของแต่ละประเทศจำเป็นต้องอาศัยการติดต่อสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญ

เทียน ทองแก้ว (2529 ; อ้างอิงใน เวียง สมณีถน. 2548 : 14) กล่าวถึงความสำคัญของการสื่อสารไว้ว่า การสื่อสารมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์การอยู่รอดของสังคมและองค์กร คนเราจะต้องเกี่ยวข้องกับสื่อสารอยู่ตลอดเวลาตราบใดที่อยู่ในสังคมมนุษย์ การสื่อสารจึงเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของมนุษย์จนยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ดังคำกล่าวที่ว่า เราอยู่ในโลกของการสื่อสาร (We lived in the Communication World) ถ้าหยุดการสื่อสารเมื่อใด ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกจะหยุดนิ่ง มนุษย์ก็เหมือนอยู่ในโลกมืด

จากแนวความคิดเกี่ยวกับความสำคัญของการสื่อสารดังกล่าว สรุปได้ว่า การติดต่อสื่อสารมีความสำคัญต่อมนุษย์ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคลต่อบุคคล กลุ่มต่อกลุ่ม ไปจนถึงระดับประเทศต่อประเทศ การติดต่อสื่อสารเป็นเครื่องมือเป็นวิธีการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน รวมถึงการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในสังคมยุคปัจจุบันการติดต่อสื่อสารยังมีความจำเป็นและสำคัญมาก เพราะการติดต่อสื่อสารจะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้าใจ สร้างความร่วมมือ การยอมรับ การสนับสนุน การมีปฏิริยาตอบสนองต่อกัน นำไปสู่ความสามัคคี จัดความขัดแย้ง มีความร่วมมือร่วมใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ใ้บรรลุวัตถุประสงค์ของบุคคลกลุ่มและองค์กร (ประสิทธิ์ ทองอุ่น. 2542 : 147)

1.3 ประเภทของการสื่อสาร

ได้มีผู้แบ่งประเภทของการสื่อสารไว้มากมาย ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าและจะนำเสนอในส่วนที่สำคัญดังต่อไปนี้

เกศินี จุฑาวิจิตร (2542 : 6) ได้แบ่งประเภทของการสื่อสาร จำแนกตามจำนวนของผู้สื่อสารไว้ดังนี้

1. การสื่อสารภายในตนเอง (Intrapersonal Communication) เป็นการสื่อสารกับตนเอง เช่น การคิด การไตร่ตรองหาเหตุผล การวิเคราะห์ การทบทวนเรื่องที่พูดหรือเขียน การร้องเพลงฟังคนเดียว ซึ่งทั้งหมดนั้นจะมีผู้สื่อสารเพียงคนเดียว บุคคลผู้นั้นทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร

2. การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลสองหรือสามคน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น การพูดคุยกันแบบเห็นหน้าคำตา การใช้โทรศัพท์คุยกัน เป็นต้น

3. การสื่อสารกลุ่มย่อย (Small Group Communication) เป็นการสื่อสารภายในกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ซึ่งผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะพูดคุยโต้ตอบกันได้โดยตรงและทั่วถึง เช่น การสื่อสารในการประชุมสัมมนา เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ กระตุ้นหรือร่วมกันแก้ไข ปัญหา

4. การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างคนจำนวนมาก ซึ่งอยู่ในสถานที่เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน โดยอาจจะใช้สื่อทัศนทัศน์เข้าช่วย เช่น การใช้โทรทัศน์วงจรปิดในการสอนนักศึกษาในกลุ่มใหญ่ที่มีหลายห้องเรียน การสื่อสารในกลุ่มใหญ่นี้ ได้แก่ การอภิปรายในหอประชุม การปราศรัยหาเสียง เป็นต้น โอกาสที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารจะสื่อสารกันได้โดยตรงและทั่วถึงกันมีน้อยมาก และขาดลักษณะของการสื่อสารแบบตัวต่อตัว

5. การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารซึ่งอาจจะมีมากกว่า 1 คน ส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารที่มีเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาศัยอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ ห่างไกลกันได้อย่างรวดเร็ว ภายในระยะเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน โดยผ่านทางสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น การสื่อสารแบบนี้ผู้ส่งสารไม่สามารถทราบปฏิกิริยาของผู้รับสารได้อย่างทันทีทันใด

อรุณประภา หอมเศรษฐี (2523 ; อ้างอิงใน เว็บบล็อก. 2548 : 15) ได้แบ่งประเภทของการสื่อสารไว้เป็น 3 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. การสื่อสารส่วนบุคคล เป็นการสื่อสารซึ่งเกิดขึ้นในตัวบุคคลหนึ่งบุคคลใด จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

2. การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คนขึ้นไป การสื่อสารแบบนี้จะมีปฏิริยาโต้ตอบกลับมาในทันทีทันใดเสมอ เป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้า

3. การสื่อสารมวลชน เป็นการสื่อสารแบบที่ต้องผ่านสื่อมวลชนเป็นสำคัญ เป็นการสื่อสารต่อคนจำนวนมาก ซึ่งผู้รับสารอาจจะแตกต่างกันโดยฐานะ อายุ เพศ การศึกษา ความสนใจ ค่านิยมทางสังคมและอื่น ๆ การสื่อสารแบบนี้เกิดขึ้นได้โดยผ่านทางสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ แผ่นโฆษณา หนังสือพิมพ์ และสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ

เทียน ทองแก้ว (2529 ; อ้างอิงใน เว็อง สมนึกตน. 2548 : 15) ได้กล่าวว่า ถ้าพิจารณาถึงการกระทำของผู้สื่อสารแล้ว จะแบ่งประเภทของการสื่อสารได้ดังนี้

1. การสื่อสารแบบรายบุคคล (Individual Communication) หมายถึง การสื่อสารแบบพูดคุยกันสองคนที่เรียกว่า จับเข้าคุยกัน (Face-to-Face Interaction) ได้แก่ การพูดคุย การตอบปัญหาหรือคำถาม การพูดคุยโทรศัพท์ เป็นต้น การสื่อสารแบบนี้ทั้งสองฝ่ายจะสามารถโต้ตอบข้อซักถามหรือข้อสงสัยได้ทันที

2. การสื่อสารแบบกลุ่ม (Group Communication) หมายถึง การสื่อสารระหว่างบุคคลกับกลุ่มคน หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการสื่อสารระหว่างคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ถ้ามีจำนวนมากถือว่าเป็นกลุ่มใหญ่ การสื่อสารแบบนี้จำกัดอยู่ที่เวลาและสถานที่ เช่น การบรรยายของวิทยากร ปาฐกถา การอภิปราย เป็นต้น

3. การสื่อสารแบบมวลชน (Mass Communication) หมายถึง การสื่อสารกับคนจำนวนมาก ซึ่งมีอยู่กระจัดกระจาย มีพื้นฐานความรู้ต่างกัน มีความสนใจและความต้องการ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างกัน ตัวอย่างของสื่อมวลชนที่อยู่ในประเภทนี้ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

1.4 ปัญหาและอุปสรรคในการติดต่อสื่อสาร

การติดต่อสื่อสารเป็นกระบวนการ มีการดำเนินการมีพฤติกรรมสื่อสาร ปัญหาและอุปสรรคของการสื่อสารย่อมมีเป็นปกติ ปัญหาและอุปสรรคอาจทำให้การสื่อสารผิดพลาด เกิดความเข้าใจผิดและอาจทำให้กิจกรรมล้มเหลวได้ โดยได้มีผู้สรุปปัญหาและอุปสรรคของการสื่อสาร ไว้ดังนี้

ประสิทธิ์ ทองอุ่น (2542 : 163) ได้กล่าวว่า ปัญหาและอุปสรรคของการสื่อสาร มีมากมายหลายประการ พอสรุปได้ดังนี้

1. เกิดจากกระบวนการสื่อสาร หมายถึง เกิดจากผู้สื่อ เกิดจากสาร เกิดจากสื่อ และเกิดจากผู้รับสาร ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากกระบวนการสื่อสาร มักเกิดจากพฤติกรรมของผู้สื่อและผู้รับเป็นหลัก นอกจากนี้ปัญหาที่เกิดจากผู้สื่อหรือผู้รับแล้วอาจเกิดจากสารก็ได้ หมายถึง กระบวนการในการสื่อสาร สารอาจมีปริมาณมากเกินไป สารเข้าใจยากเกินไป ลักษณะ ความเหมาะสม ความต่อเนื่อง การจัดลำดับและประเภทของข้อมูลข่าวสาร การใช้ภาษาในการสื่อสาร ทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารได้ทุกขณะ นอกจากนี้ปัญหาต่างๆ ดังกล่าวแล้ว สื่อก็เป็นปัญหาและอุปสรรค เช่น สื่อขาดคุณภาพ หรือช่องทางของสื่อไม่เหมาะสม เช่น ผิดกาลเทศะ เสี่ยงรบกวน ความหมายของภาษาที่เกิดจากการฟ้องรูปและการฟ้องเสียง เป็นต้น

2. เกิดจากกระบวนการเลือกทางจิตวิทยา หมายถึง ปัญหาและอุปสรรคของการสื่อสารเกิดจากกลไกทางจิตวิทยา ช่วยสร้างความสมดุลในจิตใจ ทุกคนสามารถเลือกการรับรู้ ข้อมูลข่าวสารกลไกนี้จะทำให้บุคคลไม่ได้รับรู้ ข่าวสาร ข้อมูลทั้งหมดที่แวดล้อมในตัวเขา ลักษณะการเลือกรับข้อมูลข่าวสารมีผลต่อการสื่อสาร 4 ประเภท คือ

2.1 การเลือกเปิดรับในชีวิตประจำวันของบุคคล ซึ่งมีแหล่งข้อมูลข่าวสารมากมายที่จะส่งสารถึงบุคคลให้ได้รับรู้

2.2 การเลือกให้ความสนใจ การเปิดรับสารต่างๆ บุคคลมีโอกาเลือกที่สนใจตามค่านิยม ตามเพศ วัย ตามสถานการณ์ เลือกรับเลือกสนใจเฉพาะเพียงบางอย่าง

2.3 การเลือกรับรู้และการตีความ บุคคลเมื่อรับสารแล้วมีแนวโน้มที่จะรับรู้และตีความสารนั้นให้สอดคล้องกับเจตคติ ค่านิยม ความเชื่อ ปทัสถาน และความต้องการของคน

2.4 การเลือกจดจำในชีวิตประจำวัน ในวันหนึ่งบุคคลมีสิทธิ์ที่จะรับรู้มีข่าวสารให้ได้รับรู้มากมาย และบุคคลนั้นไม่อาจที่จะรับมาได้ทั้งหมด จะเลือกจำเฉพาะที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับตน สารที่มีประโยชน์ต่อตน หรือตนมีความพอใจเท่านั้น

3. เกิดจากลักษณะความหมายของภาษา โดยความหมายไม่ได้อยู่ในคำหรือข้อความแต่อยู่ที่การกระทำของคนขึ้นอยู่กับคนว่าความหมายของแต่ละคนจะตรงกันหรือไม่ อยู่ที่ประสบการณ์ความสัมพันธ์ของพฤติกรรมของแต่ละคนจะใกล้เคียงกันมากน้อยเพียงใด ลักษณะความหมายของภาษาจะเป็นภาษาพูด ภาษาเขียน จะเป็นคำฟ้องรูปหรือคำฟ้องเสียง มีผลกระทบต่อสื่อสารหลายครั้งบางโอกาสอาจทำให้เข้าใจไม่ตรงกันได้

4. เกิดจากการไม่เปลี่ยนแปลงความคิด คือ การไม่เปลี่ยนโลกทัศน์ ผูกติดอยู่กับความคิดเห็นเดิม ความเชื่อเดิม ไม่ยอมรับข้อมูลใหม่ๆ

5. เกิดจากการมองข้ามความแตกต่าง โดยการสื่อสารหรือสื่อความหมาย จะต้องจำแนกความแตกต่างให้ได้ตามลักษณะให้ชัดเจน การสื่อความหมายจะไม่เกิดความคลุมเครือ

6. เกิดจากการคิดแบบทวินิยม คือ การคิดแบบสุดขั้ว เป็นการคิดที่เป็นปัญหาต่อการสื่อสารไม่น้อยที่เกิดขึ้น เพราะเป็นความคิดที่เด็ดขาดไม่ลังเล เป็นความคิดแบบสุดขั้ว ไม่ขาวก็ดำ ไม่ดีก็เลว ไม่ขาวจัดก็ช้ำจัด เป็นต้น

7. เกิดจากความคิดแบบน้ำชาล้นถ้วย คือ ไม่เกิดประโยชน์อันใด หรือคนที่ปฏิบัติตนเป็นคนรู้แล้ว เก่งแล้ว ทำได้แล้ว สิ่งที่อยู่เห็นครบถ้วนชัดเจนครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว จะปฏิเสธการรับรู้ใหม่ ๆ ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น จึงเกิดความคิดแบบน้ำชาล้นถ้วยทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์

เพื่อน ทองแก้ว (2529 ; อ้างอิงใน เวียง สมนึกตน. 2548 : 17) ได้สรุป ปัญหาอุปสรรคหรือความบกพร่องในการสื่อสารไว้ดังนี้

1. เกิดจากตัวผู้สื่อสารเอง โดยมีความบกพร่องในส่วนที่เป็นสรีระทางการสื่อสาร เช่น ประสาทการรับรู้ไม่ดี ทำให้การสื่อความไม่ชัดเจนและถูกต้อง

2. อิทธิพลที่มากระทบการสื่อสาร เช่น ท่าทางและบุคลิกภาพ อิทธิพลทางจิตวิทยา อิทธิพลทางสังคมวิทยา และสภาพทางชีวภาพ

3. ปัญหาที่เกิดจากระบบการสื่อสาร

3.1 ปัญหาเกิดจากผู้รับผิดชอบในการจัดระบบการสื่อสารไม่ให้ความสำคัญของการสื่อสารที่ดีในหน่วยงาน ไม่กล้าลงทุนสร้างหรือซื้อเครื่องมือที่ดีมีประสิทธิภาพ ไม่กล้าเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานเสนอความคิดเห็น จึงมีปัญหาในการสื่อสารสร้างความเข้าใจทำให้หน่วยงานขาดประสิทธิภาพ

3.2 ความเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อสาร หลายคนคิดว่าการสื่อสารเป็นกุญแจแก้ปัญหาได้จึงให้ความสนใจแต่ขาดเทคนิควิธีและเครื่องมือการสื่อสาร และละเลยเนื้อหาและสิ่งที่ได้สื่อสารออกไป ทำให้เกิดปัญหาในกระบวนการสื่อสาร

3.3 ปัญหาการจัดระบบงานการสื่อสารไม่เหมาะสม ขาดการวางแผนงานที่ดี การแบ่งงานไม่ถูกต้อง คนได้ทำงานไม่ตรงกับความสามารถมีความเข้าใจในการดำเนินงานไม่ตรงกัน สิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อสื่อสารเป็นอย่างมาก

โดยสรุปแล้วปัญหาและอุปสรรค หรือความบกพร่องในการสื่อสารนั้น เกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น เกิดจากตัวผู้ส่งสารและรับสารเองมีอวัยวะที่รับและส่งไม่ดี ปัญหาเกิด

จากอิทธิพลที่มาจากท่าทางบุคลิกภาพของผู้สื่อสาร และปัญหาที่เกิดจากระบบการสื่อสารที่ไม่ดี เป็นต้น (เทื่อน ทองแก้ว. 2529 ; อ้างอิงใน เวียง สมนึกตน. 2548 : 18)

2. การเลือกรับสาร ความพึงพอใจ และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

2.1. กระบวนการในการเลือกรับสาร

พีระ จิระโสภณ (2529 : 637-638 ; อ้างอิงใน เวียง สมนึกตน. 2548 : 18)

กล่าวว่า การเลือกรับสารเป็นสิทธิของผู้รับสารว่าจะเลือกสารใดบ้าง ซึ่งสิ่งที่ผู้รับสารเปิดรับนั้น จะต้องเป็นสิ่งที่ผู้รับสารพอใจ เพราะคนเรามีแนวโน้มที่จะชมหรือฟังในสิ่งที่ตนพอใจมากกว่าสิ่งที่แสดงความเป็นกลาง หรือไม่พอใจ สาเหตุที่ทำให้เกิดการโอนเอียงนี้มาจากความแตกต่างทางด้านเพศ วัย สถานภาพทางการศึกษา ความสนใจ จรรยาบรรณ ทัศนคติที่เกี่ยวกับการเมือง เป็นต้น

รวมทั้งได้สรุปกระบวนการในการเลือกรับสารมีขั้นตอนในการเปิดรับสารดังต่อไปนี้

การเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) หมายถึง แนวโน้มที่ผู้รับสารจะเลือกสนใจ หรือเปิดรับข่าวสารที่สอดคล้องกับความคิดเห็นและความสนใจที่มีอยู่เดิม เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือสนองความต้องการของตน

การเลือกให้ความสนใจ (Selective Attention) ผู้รับสารจะเลือกเปิดรับข่าวสาร และเลือกให้ความสนใจต่อข่าวสารที่สอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อดั้งเดิม ในขณะที่เดียวกันก็พยายามหลีกเลี่ยงการรับข่าวสารที่ขัดต่อทัศนคติหรือความเชื่อดั้งเดิมของตน

การเลือกรับรู้ (Selective Perception) เมื่อเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่ง แล้วผู้รับสารจะเลือกที่จะรับรู้และตีความ สารที่ได้รับตามประสบการณ์ของตนเองและความเข้าใจของตนเองหรือตามทัศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการและแรงจูงใจของตนในขณะนั้น

การเลือกจดจำ (Selective Retention) ผู้รับสารเลือกที่จะจดจำเนื้อหาสาระของสารที่สอดคล้องกับความคิดเห็นของตน และในขณะที่เดียวกันก็มักจะลืมข่าวสารที่ไม่ตรงกับความสนใจของตน

นอกจากนั้นผู้รับสารแต่ละคนมีพฤติกรรมการเปิดรับสื่อและข่าวสารแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของลักษณะเฉพาะและปัจจัยที่ต่างกันในหลาย ๆ ประการดังต่อไปนี้ คือ

ความเหงาเป็นปัจจัยทางด้านจิตวิทยาซึ่งปกติคนเราจะไม่ชอบอยู่ตามลำพัง เนื่องจากจะทำให้เกิดความรู้สึกสับสน วิตกกังวล หวาดกลัวและการเป็นเหยื่อจากสังคม จึงต้องพยายามที่จะรวมกลุ่มหรือติดต่อกับบุคคลโดยตรงหรือการเปิดรับสื่อต่าง ๆ

ความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ โดยปกติความอยากรู้อยากเห็นจะเริ่มจากสิ่งใกล้ตัวก่อน นอกจากนี้มนุษย์ยังสนใจอยากรู้อยากเห็นในสิ่งที่เกิดขึ้นในแง่ต่าง ๆ รอบตัว รวมทั้งผลกระทบซึ่งอาจจะเกิดขึ้นกับตนเองหรือผู้อื่นด้วย

ปัจจัยอันเป็นประโยชน์ที่พึงได้รับ โดยพื้นฐานมนุษย์มีความเห็นแก่ตัว ดังนั้นในฐานะที่เป็นผู้รับสารจึงต้องการแสวงหาและใช้ข่าวสารบางอย่างที่จะใช้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง

ปัจจัยทางด้านประชากรศาสตร์ ที่เกี่ยวกับ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการรับรู้ การตีความ และการเข้าใจในการสื่อสาร ดังนี้

1. อายุ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนมีความแตกต่างกันในเรื่องความคิดและพฤติกรรมโดยทั่วไปแล้วคนที่มีอายุน้อยมักจะมีความคิดแบบเสรีนิยม ชีตถืออุดมการณ์ ใจร้อนมากกว่าคนที่มียายุมาก ซึ่งมักจะมีควมระมัดระวังมีความคิดแบบอนุรักษ์นิยมไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง และมองโลกในแง่ร้ายมากกว่าคนอายุน้อย ซึ่งลักษณะเหล่านี้มีสาเหตุมาจากประสบการณ์ชีวิตทำให้ลักษณะของการเปิดรับสื่อแตกต่างกันออกไป คนอายุมากจะถูกชักจูงยากกว่าคนอายุน้อย โดยคนอายุน้อยมักจะใช้สื่อมวลชนเพื่อความบันเทิง ในขณะที่คนอายุมากมักใช้สื่อมวลชนเพื่อแสวงหาข่าวสารประเภทข่าวการเมือง สังคม เศรษฐกิจมากกว่าความบันเทิง

2. เพศ ผู้หญิงกับผู้ชายมีความแตกต่างกันอย่างมาก ทั้งในเรื่องความคิด ค่านิยม และทัศนคติ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมและสังคมกำหนดบทบาทและกิจกรรมของคนสองเพศไว้ต่างกัน ผู้หญิงมักจะเป็นคนที่มีจิตใจอ่อนไหวหรือเจ้าอารมณ์ โอนอ่อนผ่อนตาม ทำให้ผู้หญิงจะถูกชักจูงได้ง่ายกว่าผู้ชาย ส่วนพฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชน เพศหญิงมักใช้เวลาในการดูโทรทัศน์และฟังวิทยุมากกว่าเพศชาย ในขณะที่เพศชายนิยมอ่านหนังสือพิมพ์มากกว่า

3. การศึกษาหรือความรู้ (Knowledge) เป็นลักษณะของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อผู้รับสาร ดังนั้นคนที่ได้รับการศึกษาในระดับที่ต่างกันย่อมจะมีความรู้สึนึกคิด อุดมการณ์และความต้องการที่ต่างกันและคนที่มีการศึกษาสูงหรือมีความรู้ดีจะได้เปรียบในการที่จะเป็นผู้รับสารที่ดี เพราะมีความรู้กว้างขวางเข้าใจมากกว่าไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ โดยทั่วไปคนที่มีการศึกษาสูงจะใช้สื่อมวลชนมากกว่าคนที่มีการศึกษาน้อย

4. สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-Economic Status) หมายถึง อาชีพรายได้และสถานภาพทางสังคมของบุคคล สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้รับสารมี

อิทธิพลอย่างสำคัญต่อปฏิกริยาของผู้รับสารที่มีต่อผู้ส่งสาร เพราะแต่ละคนจะมีวัฒนธรรม ประสพการณ์ ทัศนคติ ค่านิยม และเป้าหมายที่ต่างกัน

ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้นำกรอบแนวคิดทฤษฎีนี้มาใช้เป็น แนวทางในการค้นหาคำตอบเกี่ยวกับคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มผู้ฟัง และความคิดเห็นของกลุ่มผู้ฟังที่มีต่อองค์ประกอบในรายการว่าเป็นอย่างไร ชอบ ไม่ชอบตรงส่วนไหนมาก น้อยแตกต่างกันเพียงใด

2.2. การใช้ประโยชน์และการตอบสนองความพึงพอใจ

Blumler and Gurevitch (1974 : 21-22 ; อ้างอิงใน เวียง สมนึกตน. 2548 : 20) กล่าวถึงทฤษฎีการใช้ประโยชน์และการตอบสนองความพึงพอใจนี้มีที่มาจากแนวคิดที่ว่า

มนุษย์ยังใจเสาะแสวงหาข่าวสาร ไม่ได้ถูกยึดเยียดให้อ่าน ดูหรือฟัง มนุษย์มีทางเลือกที่จะหลบหลีกข่าวสารได้ ถ้ามีความต้องการ

มนุษย์เป็นผู้กำหนดความต้องการของตนเอง จากความสนใจหรือแรงจูงใจที่เกิดขึ้นในกรณีต่าง ๆ กัน และมนุษย์ทุกคนเป็นปัจเจกบุคคลที่มีความต้องการส่วนตัว

ทฤษฎีนี้ได้รับการพัฒนาเป็นอีกแนวทางหนึ่งของการวิจัยทางด้านสื่อสารมวลชน ซึ่งแต่เดิมงานวิจัยสื่อสารมวลชนนิยมศึกษาเกี่ยวกับผลของสื่อที่มีต่อบุคคล การศึกษาแนวนี้เป็นแนวตรงกันข้ามกับแนวคิดเดิม คือ ไม่ได้ศึกษาว่าบุคคลเป็นผู้ถูกกระทำที่ต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือทัศนคติไปตามอิทธิพลที่ได้รับจากสื่อ แต่ทฤษฎีนี้กล่าวว่าบุคคลเป็นผู้กระทำ ที่มีความปรารถนาจะเลือกใช้สื่อเพื่อสนองความพอใจ ส่วนตัวการเลือกใช้สื่อนั้นก็สืบเนื่องมาจากเหตุผลทางจิตวิทยาและความต้องการทางสังคมของแต่ละบุคคล ทฤษฎีนี้เน้นในแง่ของการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อมวลชน ดังนั้นจึงมุ่งเน้นศึกษาในส่วนของพฤติกรรมทางการสื่อสารของบุคคลว่าปัจจัยต่าง ๆ ที่มนุษย์ต้องการรับข่าวสารเป็นปัจจัยใด เช่น ต้องการรู้ข่าวสาร ต้องการให้ช่วยตัดสินใจ ต้องการข้อมูลเพื่อการพูดคุยสนทนา ต้องการมีส่วนร่วม ในเหตุการณ์และความเป็นไปต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว ต้องการเสริมความคิดเห็นหรือการสนับสนุนในการตัดสินใจสิ่งที่ได้กระทำไปแล้วต้องการความบันเทิงเพื่อความเพลิดเพลินและผ่อนคลายอารมณ์ (McCombs and Becker. 1979 : 11 ; อ้างอิงใน เวียง สมนึกตน. 2548 : 21)

จากแนวความคิดของทฤษฎีนี้ ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบแนวคิดทางการศึกษาค้นคว้าหา คำตอบเกี่ยวกับความคิดเห็น ความนิยม ความชอบหรือไม่ชอบรายการ และส่งผลต่อพฤติกรรม ในการเปิดรับฟังรายการด้วย

2.3 ทักษะและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

ทัศนคติเกิดจากอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ที่มีทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ซึ่งแล้วแต่ว่าแต่ละบุคคลจะแสดงออกมาในแง่ไหน และได้มีผู้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับนิยามความหมายของทัศนคติมากมาย ดังต่อไปนี้

Allport (1975 : 22 ; อ้างอิงใน เวียง สมณีกต. 2548 : 21) กล่าวถึงทัศนคติเป็นสถานะที่มีก่อนการแสดงออกมาเป็นพฤติกรรม

Lindzey and Arson (1969 : 271 ; อ้างอิงใน เวียง สมณีกต. 2548 : 21) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นสิ่งสำคัญที่ผลักดันให้คนเราแสดงพฤติกรรมออกมา

Mun (1971 : 77 ; อ้างอิงใน เวียง สมณีกต. 2548 : 21) ได้ให้ความหมายของคำว่า ทัศนคติ คือ ความรู้สึกและความคิดเห็นที่บุคคลมีต่อ สิ่งของ บุคคล สถานการณ์ และข้อเสนอดัง ๆ ในทางที่จะยอมรับหรือปฏิเสธ ซึ่งมีผลทำให้บุคคลพร้อมที่จะแสดงปฏิกิริยาตอบสนองด้านพฤติกรรมอย่างเดียวกัน

จากแนวความคิดดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ทัศนคติ คือ ปฏิกิริยาทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งที่ได้รับรู้ ทั้งรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส นอกจากนี้ ทัศนคติ คือ พฤติกรรมการเตรียมพร้อมจะตอบสนองในทางใดทางหนึ่งต่อวัตถุทางสังคม

อรรถชัย ชื่นมณุษย์ (2520 : 238 ; อ้างอิงใน เวียง สมณีกต. 2548 : 22) ได้กล่าวว่า ทัศนคติมืองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. ด้านการรับรู้ (Cognitive Component) หมายถึง การรู้และการวินิจฉัยข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับ แล้วแสดงออกมาในแนวความคิดว่าจะไรถูก ผิด ดี เลว
2. ด้านความรู้สึก (Affective Component) หมายถึง ลักษณะทางอารมณ์ของบุคคลที่สอดคล้องกับความคิด เช่น ถ้าบุคคลมีความคิดที่ดีต่อสิ่งใดก็จะมีความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งนั้นด้วย จึงแสดงออกมาในรูปของความรู้สึก ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ
3. ด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง ความพร้อมที่จะกระทำเป็นผลเนื่องมาจากความคิดและความรู้สึก ซึ่งจะออกมาในรูปของการยอมรับหรือปฏิเสธ การปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (Attitude Change) เกิดจากสารต่าง ๆ ที่ส่งมาไม่ว่าจะมาจากสารสื่อประสาทประเภทใดก็ตาม เช่น การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารในกลุ่มหรือการสื่อสารในที่สาธารณะ ส่วนสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติได้ในลักษณะหนึ่งลักษณะใดดังต่อไปนี้

Rivers (1971 : 275 ; อ้างอิงใน เวียง สมนึกตน. 2548 : 22) ได้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ คือ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติในทางตรงข้าม เช่น การเปลี่ยนจากทัศนคติในทางบวกให้กลายเป็นทางลบ หรือจากไม่เข้าใจเป็นเข้าใจก็ได้ ส่วนการเสริมแรงทัศนคติก็เป็นอีกความหมายหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เป็นการเสริมหรือย้าทำให้ทัศนคติที่มีอยู่มีความหนักแน่นยิ่งขึ้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ในหลายลักษณะ

สื่อจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทั้งในระดับกลุ่มและบุคคล โดยสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยทันทีหรืออาจเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นทีละเล็กทีละน้อย ทั้งนี้ดำเนินไปตามความตั้งใจของผู้ส่งสาร ดังนั้นสื่อจึงมีอิทธิพลต่อทัศนคติและก่อให้เกิดผล ดังนี้คือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างที่ตั้งใจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่ตั้งใจและป้องกันไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

3. ความน่าเชื่อถือของแหล่งสาร (Credibility of Source)

การติดต่อสื่อสาร จะต้องเริ่มต้นด้วยบรรยากาศแห่งความน่าเชื่อถือของแหล่งสาร ซึ่งจะทำให้ผู้รับสารเกิดความเชื่อมั่นในแหล่งสาร ซึ่งเป็นผลแห่งความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร ย่อมจะมีผลไปถึงเนื้อหา สารเรื่องราวและข่าวสารด้วย

พิชญา รัตนพล (2540 : 56) องค์ประกอบของความน่าเชื่อถือที่จะยอมรับผู้ดำเนินรายการทางวิทยุกระจายเสียงมีดังนี้

1. องค์ประกอบด้วยความสามารถ (Competence) ได้แก่ ความเป็นผู้รู้ความเป็นผู้ชำนาญมีความสามารถการมีคุณสมบัติ การมีความสามารถในการหารายได้ให้แก่ตนเอง และมีทักษะในเรื่องที่จะสื่อสาร และในกระบวนการสื่อสารซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ จะทำให้ผู้รับสารเกิดความประทับใจ และเกิดความเชื่อถือต่อผู้ส่งสาร และทำให้เกิดการยอมรับในความน่าเชื่อถือต่อผู้ดำเนินรายการทางวิทยุกระจายเสียง

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึกปลอดภัย ได้แก่ ลักษณะของผู้ส่งสารที่มีความเป็นมิตร มีไมตรีจิต มีเมตตา อุดม สงบเยือกเย็น สุขภาพ เอื้อเพื่อนำไว้วางใจ ซึ่งผู้ส่งสารจะต้องยึดถือความจริงหรือความซื่อสัตย์ เพื่อให้ผู้รับสารเกิดความรู้สึกไว้วางใจในตัวผู้ส่งสาร

3. องค์ประกอบด้านบุคลิกภาพ ได้แก่ ความกระตือรือร้นความคล่องตัวและการมีความมั่นใจในความสามารถของตนเอง ของผู้ส่งสารซึ่งแหล่งสารที่มีบุคลิกภาพเป็นที่น่าดึงดูดใจย่อมกระตุ้นให้ผู้รับสารมีความสนใจและพึงพอใจในสารได้

4. องค์ประกอบด้านการสมาคม (Sociability) ได้แก่ ความมีอัธยาศัย ความเป็นกันเองกับผู้รับสาร การมีทัศนคติที่ดีทั้งต่อตนเองและต่อผู้รับสาร ตลอดจนการมีความรอบรู้ใน

เรื่องทั่ว ๆ ไป ซึ่งจะเป็นคุณลักษณะในการเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสาร

สรุปได้ว่า ในเรื่องความน่าเชื่อถือ ของผู้ส่งสารนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะบรรยากาศแห่งความน่าเชื่อถือนี้เป็นการเอื้ออำนวยต่อกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication Process) และเพื่อให้ผู้ส่งสารมีโอกาสทราบถึงปฏิกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่ง ของผู้รับสารมาซึ่งผู้ส่งสารเพราะถ้าแหล่งสารขาดความน่าเชื่อถือแล้วการสื่อสารจากผู้รับสาร ย่อมไม่สนองตอบกลับมายังผู้ส่งสาร ก็จะเป็นการดำเนินงานของผู้ส่งสารฝ่ายเดียว

จากแนวคิดทฤษฎีนี้ สามารถนำมาอธิบายถึงความพึงพอใจของประชาชน ต่อความเชื่อถือต่อผู้จัดรายการและผู้ผลิตรายการ ที่ป้อนเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์และน่าเชื่อถือ ย่อมทำให้ประชาชนมีความพึงพอใจติดต่อกับรายการวิทยุชุมชน และต่อผู้จัดรายการ เนื่องจากประชาชนมีความพึงพอใจ และเชื่อถือต่อผู้จัดรายการที่นำเสนอเนื้อหาที่ก่อให้เกิดประโยชน์แล้วย่อมมีพฤติกรรม การสื่อสารรับข่าวสาร รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดรายการเพราะตรงตามความต้องการของผู้รับสาร

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสื่อวิทยุ

1. ความหมายของวิทยุกระจายเสียง

สื่อมวลชนประเภทวิทยุกระจายเสียง ในปัจจุบันนับว่าเป็นที่นิยมของประชาชนทั่วไป มากขึ้นเป็นลำดับ ไม่ว่าจะไปแห่งใดเราจะพบว่าสื่อทางวิทยุกระจายเสียงจะครอบคลุมไปทุกที่ ในชีวิตประจำวันแทบจะขาดวิทยุไม่ได้เลย ชาวชนบทแทบทุกบ้านจะมีเครื่องรับวิทยุ ในบางบ้านอาจมีเครื่องรับวิทยุมากกว่า 1 เครื่อง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าวิทยุกระจายเสียงมีอิทธิพลต่อผู้รับตั้งแต่เช้าจนถึงเข้านอนเลยทีเดียว ทั้งนี้เพราะวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อมวลชนที่มีคุณลักษณะพิเศษกว่าสื่อมวลชนประเภทอื่น ๆ

เมธา คงวิบูลยวุฒิ (2546 : 7-8) กล่าวถึงความหมายของวิทยุกระจายเสียงไว้ว่า วิทยุกระจายเสียง แรกเริ่มไม่มีคำใช้เรียกเป็นภาษาไทย ต่อมา จอมพลเรือกรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงใช้เรียกศัพท์คำว่า "Radio Telegraph" ว่า "ราดิโอโทรเลข" ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบัญญัติใช้คำว่า "วิทยุ" แทนคำว่า "ราดิโอ" ต่อมาราชบัณฑิตยสถานได้ให้ใช้คำว่า "วิทยุกระจายเสียง" อย่างเป็นทางการ ซึ่งมีความหมายตรงกับ "Radio Broadcasting" วิทยุกระจายเสียงว่าจัดเป็นสื่อมวลชน ที่มีรูปแบบของการสื่อสารที่เรียกว่า โทรคมนาคมซึ่งทุกรูปแบบของโทรคมนาคมที่สื่อสารกันทางวิทยุจะมีองค์ประกอบที่สำคัญคือต้องมีเครื่องส่งในการ

ส่งพลังสัญญาณ ต้องมีสายอากาศเพื่อส่งพลังสัญญาณจากเครื่องส่งให้แพร่กระจายออกไปโดยมีตัวพาหะในการแพร่กระจายสัญญาณ ซึ่งก็คือคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าในอากาศและประการสุดท้าย ต้องมีเครื่องรับเพื่อรับสัญญาณ วิทยุกระจายเสียงจึงเป็นการกระจายของคลื่นวิทยุ ไปในอากาศโดยไม่ต้องใช้สายโลหะเป็นสื่อ นำเป็นการส่งคลื่นวิทยุจากจุดหนึ่งไปยังเครื่องรับของประชาชนได้เป็นจำนวนมาก

อรุณประภา หอมเศรษฐี (2523 : 70-71 ; อ้างอิงใน เวียง สมนึกตน. 2548 : 23) ได้ให้ความหมายของวิทยุกระจายเสียงไว้ว่า วิทยุกระจายเสียง เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งซึ่งได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไป เนื่องจากการเสนอรายการต่าง ๆ เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว สามารถถ่ายทอดรายการสดหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ทันทั่วถึงที่ไม่ต้องสิ้นเปลืองเวลาในการเตรียมการเหมือนสื่อมวลชนประเภทอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันราคาของเครื่องรับวิทยุถูกลงจนคนทั่วไปสามารถมีไว้ในครอบครองได้โดยไม่ลำบากนัก วิทยุกระจายเสียงจึงเป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งซึ่งเข้าถึงประชาชนได้มาก และสามารถมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความคิดของประชาชนผู้รับสารไม่น้อยเหมือนกัน โดยวิทยุเป็นสื่อมวลชนประเภทใช้เสียง จึงมีความรวดเร็วในการเสนอออกสู่มวลชน อย่างไรก็ตามสิ่งที่ตามมาด้วยความรวดเร็วก็คือ ความผิดพลาด เมื่อรวดเร็วมากความคิดพลาดก็ย่อมมีมากตามขึ้นไปด้วย ผู้ที่รับผิดชอบในสื่อมวลชนประเภทนี้ได้แก่ นักจัดรายการวิทยุควรจะได้ทบทวนข้อบกพร่องให้คล่องเสียก่อนที่จะเสนอรายการออกอากาศไป การพูดควรพยายามให้คนฟังรู้เรื่องด้วยการพยายามพูดให้ช้า ๆ และชัดเจน

เทียน ทองแก้ว (2529 : 114 ; อ้างอิงใน เวียง สมนึกตน. 2548 : 23) กล่าวถึงความหมายของวิทยุกระจายเสียงไว้ว่า เป็นเครื่องมือสื่อสารมวลชนที่ให้ความรู้ความบันเทิงหลายรสนิยมต่อผู้ชม และผู้ฟังทางบ้านได้มีโอกาสเรียนรู้ข่าวสารและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบโลก วิทยุได้เข้ามามีบทบาทต่อมวลชนอย่างมาก โดยเปิดโอกาสให้มวลชนได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ การค้าขาย รายการข่าวทั้งในประเทศและรายการข่าวต่างประเทศ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2543 : 233) ได้กล่าวถึงความหมายของวิทยุกระจายเสียงไว้ว่า วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อมวลชนที่สามารถเข้าถึงผู้รับได้กว้างกว่าสื่อมวลชนอื่น ๆ รัศมีกำลังส่งแพร่กระจายไปได้ไกล ซึ่งสามารถเข้าถึงประชาชนได้ทุกกลุ่ม แต่ขณะเดียวกันโอกาสที่ทุกกลุ่มจะฟังวิทยุกระจายเสียงก็มีข้อจำกัดอยู่ด้วย นอกเหนือจากเรื่องการรบกวนทางด้านเทคนิคและจุดบอดในการรับฟังแล้ว ช่วงเวลาที่จะสามารถรับฟังได้ของแต่ละกลุ่มผู้ปฏิบัติก็แตกต่างกันด้วย

จากการศึกษาเกี่ยวกับการนิยามความหมายของวิทยุกระจายเสียงดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้ประมวลเป็นแนวคิดได้ว่า วิทยุกระจายเสียง เป็นสื่อที่สำคัญในการสื่อสาร เนื่องจากการสื่อสารมี

ความสำคัญต่อมนุษย์ เพราะมนุษย์อยู่ในสังคมโลกจำเป็นต้องติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน และวิทยุกระจายเสียงก็สามารถเข้าถึงผู้ฟังหรือประชาชนได้อย่างทั่วถึงอีกด้วย

2. ประเภทของรายการวิทยุกระจายเสียง

รายการวิทยุกระจายเสียงที่เราได้รับฟังกันอยู่ทุกวันนี้มีรายการประเภทต่าง ๆ อยู่หลายประเภท การจัดแบ่งประเภทรายการวิทยุกระจายเสียงนั้นก็ให้มีผู้แบ่งไว้แตกต่างกันตามพื้นฐานทางความคิดที่ไม่เหมือนกัน สำหรับการศึกษารื่องประเภทของรายการวิทยุกระจายเสียงนั้นซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าและจะนำเสนอในส่วนที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช (2543 : 155-159) ได้แบ่งประเภทของรายการวิทยุกระจายเสียงไว้ 2 ประเภท ดังนี้

1. การแบ่งประเภทรายการวิทยุกระจายเสียงตามบทบาทหน้าที่ของการสื่อสาร นั้น มีบทบาทสำคัญ 3 ประการ คือ

1.1 การสื่อสารทำหน้าที่สังเกตการณ์สภาพแวดล้อม

1.2 การสื่อสารทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์ส่วนต่างๆ ของสังคมให้รวมตัวกัน

อยู่ได้

1.3 การสื่อสารทำหน้าที่ถ่ายทอดมรดกทางสังคม ทำให้เกิดการสืบทอดวัฒนธรรมไปยังอนุชนรุ่นหลัง

2. การแบ่งประเภทรายการวิทยุกระจายเสียง ตามบทบาทหน้าที่ทางสังคมศาสตร์ของการสื่อสารไว้พอสรุปเป็นความคิดพื้นฐาน 5 ประการ คือ การให้ข่าวสาร การประสานสัมพันธ์ ความต่อเนื่อง ความบันเทิงเริงรมย์ และการระดมสรรพกำลัง

3. การแบ่งประเภทของรายการวิทยุกระจายเสียงตามลักษณะกลุ่มผู้ฟัง สาขาอาชีพและตามเนื้อหาของรายการ ซึ่งอาจพิจารณาตามสภาพตามลักษณะของรายการ ตามวัย ตามเนื้อหา หรือตามสาขาอาชีพ ซึ่งลักษณะการแบ่งนั้นนิยมนำมาแบ่งดังนี้

3.1 แบ่งตามวัย เช่น

3.1.1 ประเภทรายการเด็ก (Children's Program)

3.1.2 ประเภทรายการสำหรับวัยรุ่น (Teenage Program)

3.1.3 ประเภทรายการสำหรับผู้สูงอายุ (Program for Old People)

3.2 แบ่งตามสาขาอาชีพ เช่น

3.2.1 ประเภทรายการสำหรับแม่บ้าน (Housewives Program)

3.2.2 ประเภทรายการสำหรับเกษตรกร (Agricultural Program)

3.3 แบ่งตามเนื้อหา เช่น

3.3.1 ประเภทรายการกีฬา (Sport Program)

3.3.2 ประเภทรายการทางศาสนาหรือรายการธรรมะ (Religion Program)

3.3.3 ประเภทรายการเพื่อสุขภาพอนามัย (Health Program)

3.3.4 ประเภทรายการสำหรับผู้หญิง (Women's Program)

ดังนั้นวิทยุกระจายเสียงจึงมีบทบาทหน้าที่ในการให้ข่าวสาร ความรู้ ความคิดเห็นและความบันเทิงให้สอดคล้องกันด้วย การจัดแบ่งประเภทรายการวิทยุกระจายเสียงจึงนิยมจัดแบ่งประเภทตามบทบาทหน้าที่ของการสื่อสาร กล่าวคือ ได้มีการแบ่งประเภทของรายการวิทยุกระจายเสียงออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. รายการข่าวสาร
2. รายการความรู้
3. รายการแสดงความคิดเห็น
4. รายการบันเทิง

นภากาศ อัจฉริยะกุล (2534 : 66 ; อ้างอิงใน เมธา คงวิบูลยวุฒิ. 2546 : 14) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของวิทยุกระจายเสียงโดยพื้นฐานแล้วคือการให้ความรู้ ข่าวสาร ความคิดเห็นและความบันเทิง ดังนั้นวิทยุกระจายเสียงจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสื่อสาร บทบาทหน้าที่ต่อการให้ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ความคิดเห็น และความบันเทิงจึงต้องสอดคล้องกันด้วยการจัดแบ่งประเภทรายการวิทยุกระจายเสียงหรือการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงนั้นนิยมแบ่งประเภทตามบทบาทหน้าที่ของการสื่อสาร แบ่งตามลักษณะกลุ่มผู้ฟัง สาขาอาชีพ และแบ่งประเภทตามเนื้อหารายการ

1. ประเภทรายการวิทยุกระจายเสียง ตามบทบาทหน้าที่ของการสื่อสาร นักสังคมศาสตร์หลายคนมองว่ามนุษย์ต้องติดต่อกับบุคคลอื่นที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน และมนุษย์ต้องช่วยกันแสดงความคิดเห็นเพื่อที่จะได้นำมาพิจารณาตัดสินใจแก้ไขปัญหาในสังคมที่อาศัยอยู่ เพื่อความสงบของสังคม ซึ่งการติดต่อของมนุษย์โลกจำเป็นต้องใช้ช่องทางการสื่อสารซึ่งกันและกัน การสื่อสารจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์และวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อที่สำคัญในการสื่อสาร โดยบทบาทหน้าที่ของการสื่อสารจะทำหน้าที่สังเกตการณ์สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อรายงานให้สมาชิกในสังคมได้รับทราบ คือ ทำหน้าที่ของการสื่อสารในการให้ข้อมูล การสื่อสารยังทำหน้าที่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยการแสดงออกในสิ่งที่ตนมีความคิดเห็นให้คนอื่นเข้าใจและรับรู้ พร้อมทั้งทำหน้าที่ถ่ายทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรม รายการวิทยุกระจายเสียงแบ่งตามบทบาทหน้าที่ของการสื่อสารอาจแบ่งได้ดังนี้ คือ รายการข่าวสาร รายการความรู้ รายการแสดงความคิดเห็นและบันเทิง

2. แบ่งประเภทรายการวิทยุกระจายเสียงตามลักษณะกลุ่มผู้ฟัง สาขาอาชีพ และตามเนื้อหารายการ ดังนี้

2.1 แบ่งตามวัย เช่น ประเภทรายการเด็ก ประเภทรายการสำหรับวัยรุ่น ประเภทรายการสำหรับผู้สูงอายุ

2.2 แบ่งตามสาขาอาชีพ เช่น ประเภทรายการสำหรับแม่บ้าน ประเภทรายการสำหรับเกษตรกร

2.3 แบ่งตามเนื้อหา เช่น ประเภทรายการการศึกษา ประเภทรายการทางศาสนา หรือรายการธรรมะ ประเภทรายการเพื่อสุขภาพ ประเภทรายการสำหรับผู้หญิง

นภาคณั อัจฉริยะกุล (2534 : 68 ; อ้างอิงใน เมธา คงวิบูลยวุฒิ. 2546 : 14) อธิบายว่านอกจากการแบ่งประเภทตามบทบาทหน้าที่ของการสื่อสารแล้ว การจัดรายการวิทยุกระจายเสียงยังแบ่งเป็นประเภทของรายการวิทยุกระจายเสียงออกเป็น 4 รายการ คือ

1. รายการวิทยุกระจายเสียงประเภทข่าวสาร แบ่งเป็น ข่าวท้องถิ่น ข่าวในประเทศ และข่าวต่างประเทศ

2. รายการวิทยุกระจายเสียงประเภทความรู้ แบ่งเป็น

2.1 รายการที่มีเนื้อหาสาระ ที่สามารถชี้ประเด็นสำคัญของรายการได้ให้ความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง

2.2 รายการที่ฟังแล้วเกิดแนวความคิดใหม่ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์รายการที่ฟังแล้วสามารถนำความรู้ไปวิเคราะห์ได้

2.3 รายการที่แฝงแนวคิดคติสอนใจ สร้างค่านิยมที่ดี

การจัดรายการประเภทความรู้ แบ่งความมุ่งหมายของรายการออกเป็น 3 ลักษณะ คือ มุ่งให้ความรู้ทั่วไปแก่ประชาชนทั่วไป มุ่งให้ความรู้การศึกษาในระบบโรงเรียน และมุ่งให้ความรู้การศึกษานอกระบบโรงเรียน

3. รายการวิทยุกระจายเสียงประเภทความบันเทิง

3.1 รายการให้ความบันเทิงโดยตรง

3.2 รายการให้ความบันเทิงเชิงสาระ เช่น รายการเด็ก สตรี นิยายสารหรือ

สารคดี

4. รายการวิทยุกระจายเสียงประเภทบริการสาธารณะ เป็นรายการที่จัดขึ้นเพื่อบริการสาธารณชนโดยไม่คิดค่าตอบแทน เป็นเรื่องให้ความรู้ สาระ ข่าวสารแก่ประชาชนเป็นไปในลักษณะของการประกาศข้อความ แจ้งข้อความ การรณรงค์รวมถึงการรายงานต่าง ๆ

สถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. จังหวัดอุบลราชธานี (2547 : 1-5) ได้แบ่งประเภทรายการไว้ 3 ประเภท ตามผังรายการหลักของสถานีฯ ดังต่อไปนี้

1. ประเภทรายการข่าว ประกอบด้วย รายการข่าวกรมประชาสัมพันธ์ (สวท.) รายการ อ.ส.ม.ท. บริการ รายการก้าวหน้าทันข่าว รายการข่าวคืนชั่วโมง รายการสรุปข่าวเที่ยงวัน รายการคุยข่าวชาวท้องถิ่น และรายการคว่ำข่าวมาคุย

2. ประเภทรายการสาระความรู้ ประกอบด้วย รายการ อ.ส.ม.ท. เพื่อชุมชน รายการวิทยุ บีบีซี รายการก้าวทันโลก (จันทร์-ศุกร์) รายการเจาะกระแสนโลก (เสาร์-อาทิตย์) และรายการถึงลูกถึงคน

3. ประเภทรายการสาระบันเทิง ประกอบด้วยรายการเพลง 2 รูปแบบ ดังนี้

3.1 รายการเพลงไทยสากล ประกอบด้วย รายการสตาร์เมโลดี้ รายการ อ.ส.ม.ท. วาไรตี้ (จันทร์-เสาร์) และรายการเพลงรักจากซอฟ้าดี

3.2 รายการเพลงไทยลูกทุ่ง ประกอบด้วย รายการสตาร์ลูกทุ่ง รายการมุลมั่งดั้งเดิม รายการคลินิกคลายเครียด รายการอีสานออนซอน รายการ อ.ส.ม.ท. วาไรตี้ (อาทิตย์) และรายการลูกทุ่งมหานคร Super Station

จากการแบ่งประเภทรายการวิทยุกระจายเสียงดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การแบ่งประเภทรายการวิทยุกระจายเสียงมิได้มีกฎเกณฑ์ตายตัวลงไปว่าจะต้องแบ่งเป็นที่ประเภท แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าประเทศใดสถาบันใดจะยึดอะไรเป็นหลัก อย่างไรก็ตามความสำคัญของการจัดแบ่งประเภทของรายการวิทยุกระจายเสียงนั้น ก็เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของบทบาทหน้าที่ของการสื่อสารเป็นสำคัญและเพื่อให้เป็นการบริการกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเสมอภาคนั้น แต่อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะจัดแบ่งประเภทรายการในลักษณะใดนั้น จุดประสงค์สำคัญก็คือมุ่งที่จะสนองความต้องการผู้ฟังและเพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์สูงสุดตามหน้าที่ของสื่อมวลชน

3. รูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียง

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (2543 : 176-202) กล่าวถึง วิทยุกระจายเสียงว่าเป็นสื่อที่ผู้รับรับได้โดยสอดประสาน การรับฟังอะไรเป็นเวลานานและฟังอะไรที่มีความซ้ำซากจำเจทำให้เกิดความเบื่อหน่าย ขาดความสนใจได้ง่าย วงการวิทยุกระจายเสียงจึงต้องสร้างรูปแบบต่าง ๆ ทางวิทยุกระจายเสียงเพื่อสร้างความสนใจให้แก่ผู้ฟังมากขึ้นและเพื่อเรียกสมาธิของผู้ฟังให้ตรึงอยู่กับรายการนั้นให้นานที่สุด

รวมทั้งได้แบ่งรูปแบบของวิทยุกระจายเสียงไว้เป็น 4 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อข่าวสาร เป็นรายการที่มีวัตถุประสงค์จะแจ้งข่าวสารหรือรายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้ประชาชนรู้เรื่องข่าวสารที่เกิดขึ้นทั้งที่

ใกล้ตัวและใกล้ตัว เพื่อติดตามให้ทันความเป็นไปตาม ๆ อย่างสม่ำเสมอ รูปแบบรายการเพื่อข่าวสารจึงนิยมทำเป็นรูปแบบการเสนอข่าวด้วยการอ่าน การรายงานข่าว การบรรยายถ่ายทอดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ จุดที่เกิดเหตุตลอดจนการวิเคราะห์ข่าว โดยทั่วไปรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อข่าวสารสามารถจัดทำได้หลายรูปแบบดังนี้ คือ

1.1 รูปแบบการอ่านข่าว (News Reading) มักนิยมจัดทำกันทั่วไป โดยมีผู้อ่านข่าวนั่งอ่านข่าวภายในห้องส่งเพื่อเป็นการแจ้งให้ผู้ฟังทราบว่าใคร ทำอะไร หรือมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นที่ไหน เมื่อใด ทำไม และอย่างไร รูปแบบรายการข่าวด้วยการอ่านเช่นนี้มักมีลักษณะง่าย ๆ

1.2 รูปแบบการรายงานข่าว (News Reporting) มักทำกันในเวลาที่มีเหตุการณ์สำคัญ ๆ และน่าสนใจจริง ๆ เป็นเรื่องที่ประชาชนควรจะต้องรับรู้ในเหตุการณ์นั้น ๆ และมักไม่ได้จัดไว้ล่วงหน้าในตารางรายงานออกอากาศ และหัวข้อสำคัญของการรายงานข่าวจะต้องเป็นเพียงการรายงานเท่านั้น ผู้รายงานข่าวจะต้องไม่คาดการณเหตุการณ์ล่วงหน้า หรือพูดเชิงแนะนำ อาจจะมีอะไรขึ้นต่อไป หรือต้องไม่สอดแทรกความรู้สึกหรือความคิดเห็นใด ๆ ไปด้วยเป็นอันขาด

1.3 รูปแบบการวิเคราะห์ข่าว (News Analysis) เป็นรูปแบบรายการข่าวที่มุ่งเสนอเรื่องราวที่ลึกซึ้งต้องการให้ความกระจ่างชัดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพิ่มขึ้น วิเคราะห์เบื้องหลังของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเผยเงื่อนงำที่สลับซับซ้อนให้ผู้ฟังทราบรายละเอียดมากขึ้น รวมทั้งชี้ให้เห็นแนวโน้มหรือข้อดีข้อเสียที่อาจจะเกิดขึ้น สำหรับการเลือกเรื่องที่จะนำมาวิเคราะห์นั้นควรเลือกรื่องที่เห็นว่ากระทบกับคนส่วนใหญ่ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ และอยู่ในความสนใจของผู้ฟังอย่างมาก เรื่องนั้นต้องเป็นเรื่องที่ยังไม่ยุติ หรือยังมีข้อขัดแย้งกันอยู่

1.4 รูปแบบการวิจารณ์ข่าว (News Commentary) รูปแบบของการวิจารณ์ข่าวนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง เป็นการนำข่าวใดข่าวหนึ่งที่สำคัญมาติชม วิเคราะห์ พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นให้ผู้ฟังได้ทราบว่าผู้พูดมีความคิดเห็นอย่างไร แต่ต้องไม่เป็นการบ่อนทำลายหรือทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสีย

1.5 รูปแบบการบรรยายเหตุการณ์ (Commentary) เป็นการรายงานเหตุการณ์อีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งต่างจากการรายงานข่าว กล่าวคือ เป็นการรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและรายงานในขณะที่เหตุการณ์กำลังดำเนินอยู่ แล้วผู้บรรยายเหตุการณ์เป็นผู้บรรยายถ่ายทอดสิ่งที่ได้เห็นนั้นให้ผู้ฟังฟังโดยอาจมีเสียงประกอบจริงจากสถานการณ์ที่เกิดเหตุด้วย การบรรยายนั้นบางครั้งก็อาจมีการวิจารณ์แทรกไปด้วยเพื่อให้ผู้ฟังพลอยเห็นภาพตามไปด้วย

1.6 รูปแบบการรายงานข่าวประกอบเสียง เป็นลักษณะการรายงานข่าวโดยใช้เสียงจริงของต้นตอแหล่งข่าวมาประกอบรายการ การใช้เสียงที่บันทึกจากที่เกิดเหตุจริงทำให้ผู้ฟัง

เกิดความรู้สึกต่อข่าวนั้นเกิดภาพพจน์ตามข่าว และที่สำคัญคือผู้ฟังเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาในข่าว เพราะได้ฟังเสียงจากแหล่งข่าวจริง ๆ

1.7 รูปแบบนิตยสารข่าว (News Magazine) หมายถึง รายงานข่าวที่ประกอบด้วย ข่าวหลายชิ้น โดยมีการเรียงลำดับซึ่งมีหัวข้อต่าง ๆ แต่ละข่าวควรเป็นข่าวที่น่าสนใจ เรียกร้อง ความสนใจของผู้ฟังได้มากที่สุด ข่าวแต่ละข่าวจึงมีจุดเด่นต่างกัน การเลือกหัวข้อข่าวสำหรับ รายการนิตยสารข่าว นอกจากจะให้เป็นที่น่าสนใจแล้วยังต้องคำนึงถึงความหลากหลายของเนื้อหาข่าว ให้มากที่สุดด้วย และแต่ละข่าวจะมีการเชื่อมโยงเพื่อให้มีเอกภาพ

2. รูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อความรู้ หมายถึง รายการที่จัดขึ้นเพื่อ ส่งเสริมวิชาการ วัฒนธรรม การอาชีพและแนวทางดำเนินชีวิตที่ดีของเยาวชนและประชาชน ฉะนั้นรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อความรู้จึงมีเรื่องราวที่สามารถจัดให้ผู้ฟังได้ฟังมากมาย และสามารถจัดทำได้ในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้ คือ

2.1 การบรรยาย (Lecture) เพื่อการศึกษาที่มุ่งให้เนื้อหาที่เป็นความรู้แก่ผู้ฟัง เฉพาะกลุ่ม โดยมีผู้บรรยายเพียงคนเดียวบรรยายจากเนื้อหาที่เตรียมมา โดยผู้บรรยายจะต้องเลือกผู้ ที่พูดดีพูดน่าฟัง กระชับ ชัด บรรยายโดยมีลำดับขั้นตอนไม่วกวน

2.2 รายการบทความ (Straight Piece) หมายถึง รายการที่นำเนื้อหาซึ่งเขียนขึ้น เป็นบทความมาอ่านทางวิทยุกระจายเสียง ให้ผู้ฟังฟังรายการบทความมีลักษณะเป็นความเรียง ประเภทหนึ่งที่มีผู้เขียนตั้งใจเสนอสาระและความคิดอย่างมีเหตุผล และเสนอแนวทางแก้ไขและ ข้อคิดอย่างมีหลักการที่ดี บทความที่นิยมเขียนเพื่อเสนอทางวิทยุกระจายเสียงมีหลายประเภท ได้แก่ บทความเชิงสาระ บทความเชิงแสดงความคิดเห็น บทความเชิงวิจารณ์ บทความที่เล่าเรื่อง หรือเชิญชวน บทความอธิบายวิธีทำอะไรอย่างหนึ่ง และบทความเกี่ยวกับบุคคล

2.3 รายการพูดคุยกับผู้ฟัง (Talk หรือ Straight Talk) หมายถึง รายการที่มีผู้พูด คนเดียวพูดคุยกันกับผู้ฟังที่บ้าน ส่วนลักษณะการพูดนั้นจะเป็นการพูดโดยไม่ได้อ่านบท คือ พูดเป็นธรรมชาติ ประเด็นที่พูดอาจเป็นการพูดเชิงเล่าเชิงอธิบาย เชิงเสนอความคิดเห็นหรือเชิง วิจารณ์ก็ได้

2.4 รายการสนทนา (Conversational Program) เป็นการสนทนาพูดคุยกัน ระหว่างคน 2 คนขึ้นไป ปกติไม่เกิน 4 คน รายการสนทนาโดยทั่วไปจะมีผู้ดำเนินการสนทนา คนหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้คอยควบคุมให้การสนทนาเป็นไปตามแนวทางหรืออยู่ในขอบเขตของเรื่องที่ กำหนดไว้ โดยผู้ดำเนินการสนทนาอาจร่วมสนทนาออกความคิดเห็นหรือให้ข้อมูล ตลอดจนสรุป เนื้อหาสำคัญที่ได้สนทนากันแต่ละเรื่องด้วย

2.5 รายการสัมภาษณ์ (Interviewing Program) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับฟังคำพูดข้อเท็จจริงหรือความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากตัวผู้ให้สัมภาษณ์ (Interviewee) เพื่อให้ผู้ฟังจะได้สรุปหรือตีความจากคำพูดซึ่งถือเป็นแหล่งต้นตอของเนื้อหาสาระ โดยไม่มีการถ่ายทอดความหมายต่อ

2.6 รายการอภิปราย (Discussion Program) เป็นรายการที่มีลักษณะการพูดคุย โดยผู้ร่วมอภิปรายมาออกความคิดเห็นในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง เพื่อต้องการจะฟังความคิดเห็นจากบุคคลต่าง ๆ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งบุคคลเหล่านั้นอาจจะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน

2.7 รายการสารคดี (Documentary หรือ Feature Program) หมายถึง รายการที่ให้สาระเนื้อหาในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง แต่มีรายละเอียดหลายแง่มุมมีวิธีการนำเสนอได้หลายลักษณะ โดยมุ่งที่จะเสนอประเด็นสาระเนื้อหาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว

2.8 รายการถาม-ตอบปัญหา (Quiz Program) เป็นรายการที่ให้ความรู้แก่ผู้ฟังอย่างตรงไปตรงมา โดยมีวิธีเสนอได้หลายลักษณะหลายวิธี

3. รูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อความบันเทิง เป็นรายการที่มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ฟังผ่อนคลายอารมณ์ ก่อให้เกิดความสบายใจ เป็นการพัฒนาด้านจิตใจเป็นอย่างดี รายการเพื่อความบันเทิงจึงมิได้มุ่งเน้นเนื้อหาสาระมากนัก แต่จะเน้นให้การสร้างอารมณ์มากกว่า รูปแบบรายการเพื่อความบันเทิงประกอบด้วย รายการเพลง รายการละคร รายการนิตยสารทางอากาศ และรายการปกิณกะ

4. รูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อบริการสาธารณะ มีจุดประสงค์เพื่อให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปในเรื่องที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และความเสมอภาค รูปแบบรายการจึงนิยมทำเป็นรูปแบบการประกาศแจ้งความ การให้ข้อมูลข่าวสาร และการประชาสัมพันธ์

จิตรา แสงชัย (2543 : 31-32) สรุปการแบ่งประเภทรายการของสถานีวิทยุ B.B.C ของอังกฤษ ซึ่งแบ่งตามลักษณะของวิธีการจัดรายการดังต่อไปนี้

1. รายการข่าวและเหตุการณ์ปัจจุบัน (News and Current Affairs)
2. รายการอภิปราย (The Discussion Programmer)
3. รายการโต้ตอบทางโทรศัพท์ (The Phone-in Programmer)
4. รายการเพลงจากแผ่นเสียง (Record Programmer)
5. รายการนิตยสารทางอากาศ (The Magazine Programmer)
6. รายการสารคดีเชิงวิเคราะห์และสารคดีทั่วไป (The Documentary Feature Programmer)

Programmer)

สรุปได้ว่า การแบ่งประเภทรายการวิทยุโดยทั่วไปจะแบ่งให้ครอบคลุมลักษณะรายการอยู่ 4 ลักษณะใหญ่ด้วยกัน คือ

1. แบ่งโดยเอาเนื้อหาของรายการเป็นหลัก เช่น รายการเกษตรรายการกีฬา รายการธรรมะ เป็นต้น
2. แบ่งโดยเอาลักษณะรูปแบบการเสนอรายการเป็นหลัก เช่น รายการนิตยสาร ทางอากาศ รายการสารคดี รายการอภิปราย รายการสัมภาษณ์ เป็นต้น
3. แบ่งโดยเอาผู้ฟังเป็นหลัก รายการลักษณะนี้ ไม่ได้ระบุถึงวิธีเสนอรายการอย่างชัดเจน ขึ้นกับตัวผู้จัดรายการที่จะเลือกวิธีเสนอรายการตามความเหมาะสมกับเรื่องราวและกลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย
4. แบ่งโดยเอาหน้าที่สื่อมวลชนเป็นหลัก เช่น รายการบันเทิง รายการสาระความรู้ รายการข่าว รายการบริการประชาชน เป็นต้น

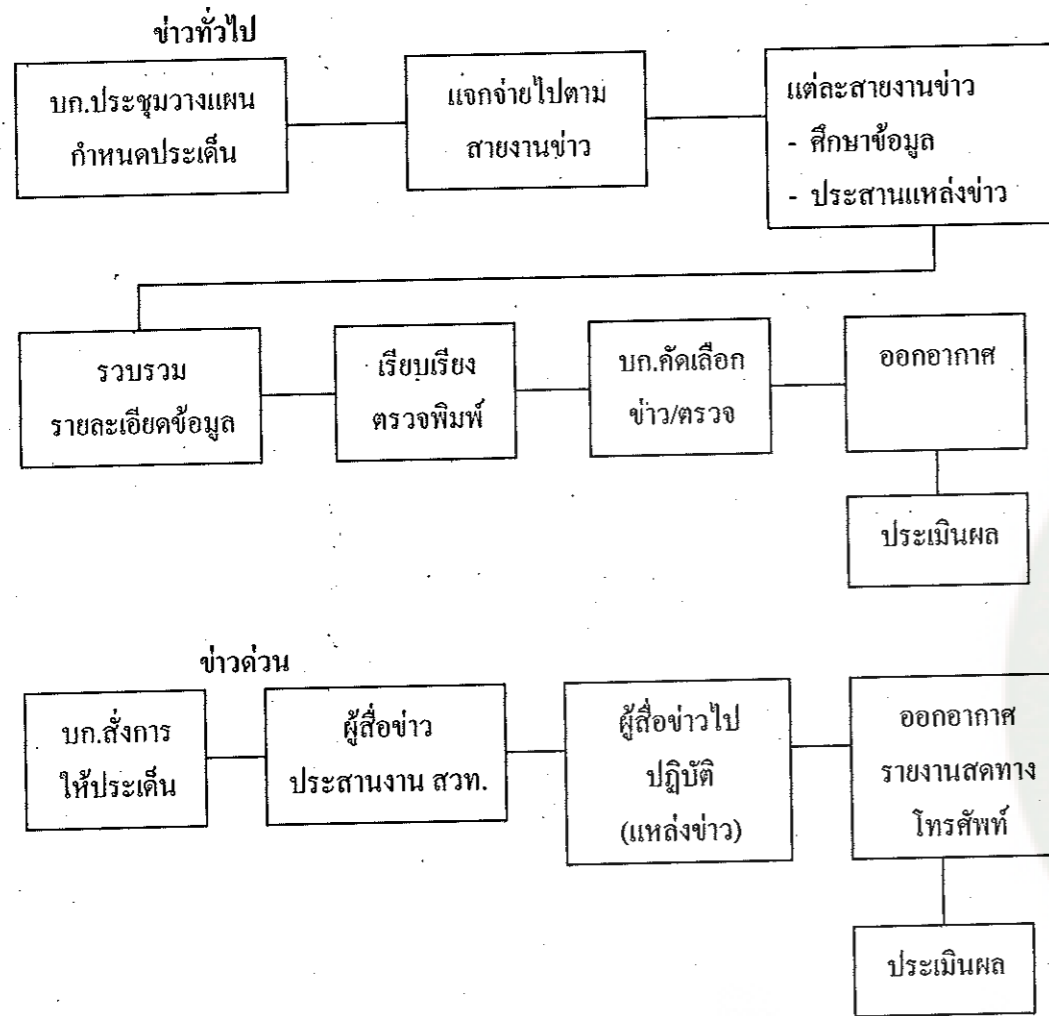
นภกรณ อัจฉริยะกุล (2534 : 201 ; อ้างอิงใน เมธา คงวิบูลยวุฒิ. 2546 : 15) ได้ อธิบายถึงรูปแบบการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงว่าแต่ละสถานีวิทยุและนักจัดรายการนิยมจัดตามประเภทของรายการวิทยุกระจายเสียง คือ รูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อข่าวสาร เพื่อความรู้ เพื่อความบันเทิง และเพื่อบริการสาธารณะ ดังนี้

รูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อข่าวสารเป็นรายการที่มีวัตถุประสงค์จะแจ้งข่าวสารหรือรายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้ประชาชนได้รับรู้เรื่องราวข่าวสารที่เกิดขึ้นทั้งใกล้ตัวหรือไกลตัว เพื่อติดตามให้ทันกับความเป็นไปต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ รูปแบบรายการเพื่อข่าวสารนิยมทำเป็นรูปแบบ การเสนอข่าวด้วยการอ่าน การรายงานข่าว การบรรยายถ่ายทอดเหตุการณ์ที่เกิดเหตุ ณ จุดที่เกิดเหตุตลอดจนการวิเคราะห์ข่าว

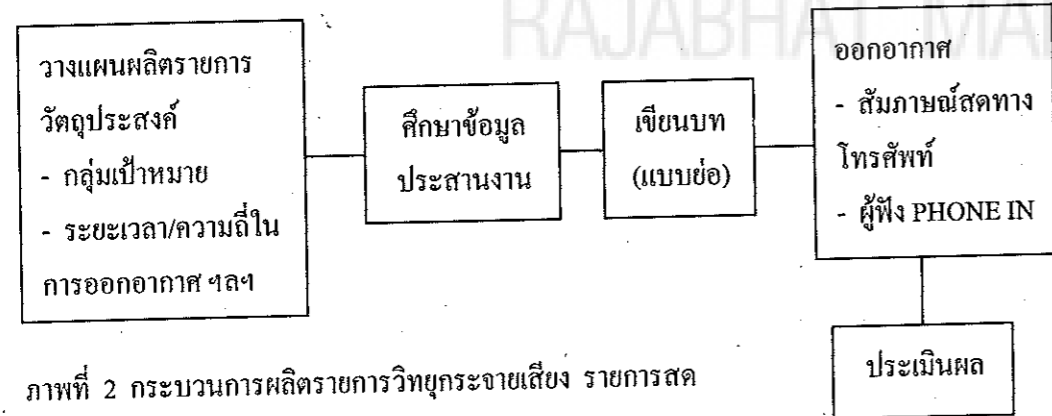
กรมประชาสัมพันธ์ (2540 : ไม่มีเลขหน้า) จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการปฏิรูปข่าวและรายการกรมประชาสัมพันธ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

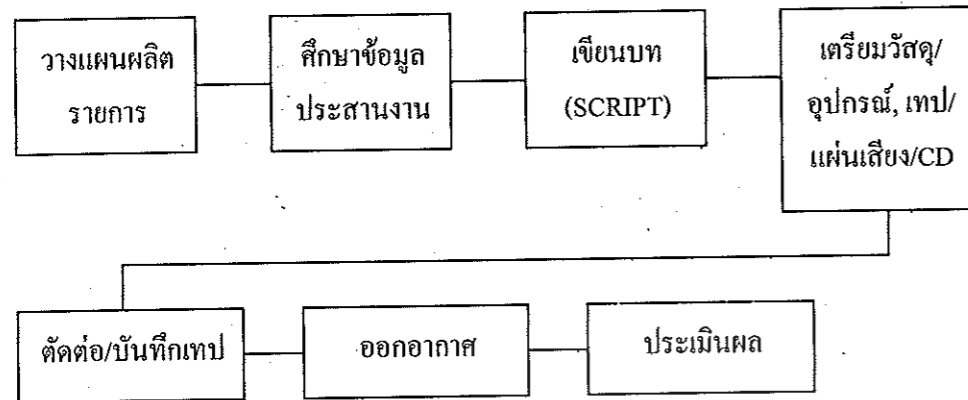

ภาพที่ 1 กระบวนการผลิตข้าววิทยุ (ข้าวประจำวัน)

ภาพที่ 2 กระบวนการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง รายการสด

ภาพที่ 3 กระบวนการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง รายการเทป

บุพพา สุภากุล (2540 : 72-74) ได้อธิบายขั้นตอนการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง 1 รายการ ต้องมีขั้นตอนการทำงาน 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน ในขั้นตอนแรกนี้ ผู้ผลิตรายการ (Producer) เป็นต้นคิดว่าจะทำอะไร อย่างไรบ้างหาบุคคลเพื่อร่วมทีมงาน ได้แก่ ผู้กำกับรายการ (Director) ผู้เขียนบท (Script Writer) ช่างกล้อง (Cameraman) เจ้าหน้าที่คุมเสียง นักแสดงหรือผู้ร่วมรายการ เจ้าหน้าที่การเงิน ฯลฯ เมื่อได้ทีมงานแล้ว มีงานที่ต้องดำเนินในขั้นตอนการวางแผนดังนี้

1. การประชุมร่วมกัน ผู้ร่วมงานจะต้องประชุมปรึกษาหารือร่วมกันตั้งแต่เริ่มต้นเพื่อพิจารณาวางแผนในเรื่องต่อไปนี้

1.1 วัตถุประสงค์ของรายการ (Objectives of Program)

1.2 ลักษณะกลุ่มเป้าหมาย (Audience) มีคุณสมบัติและมีความสามารถอย่างไรบ้าง เช่น เรื่องระดับการศึกษา ความรู้ที่เป็นอยู่ ภาษาที่ควรใช้

1.3 ด้านเครื่องมืออุปกรณ์ (Equipments)

1.4 บุคลากร (Personnel) มีความรู้มีประสบการณ์ (Experience) และพรสวรรค์ (Talent) เพียงใดมีเวลาให้กับงานมากน้อยแค่ไหน มีคุณภาพการทำงานเพียงใด

1.5 กฎหมาย (Legal)

1.6 สถานการณ์ด้านงบประมาณ (Budget)

2. การวางแผนวางรูปแบบรายการ (Format) เมื่อมีเนื้อหาสาระแล้วมีวิธีการเสนอเนื้อหาเหล่านี้ด้วยวิธีการอย่างไร เช่น เป็นการบรรยายแบบตรงไปตรงมา (Straight

Presentation) ประกอบแผนภูมิ ใช้ผู้เชี่ยวชาญบรรยาย ให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมรายการดนตรี รูปแบบผสมผสาน ฯลฯ

3. การจัดการ (Scheduling) การจัดการและวันเวลาปฏิบัติงาน (Traffic) ให้แน่นอน ชัดเจน เพื่อประหยัดเวลา

ขั้นที่ 2 เตรียมการ การเตรียมการเพื่อผลิตรายการนั้นมีสิ่งที่จะต้องทำดังนี้

1. การเตรียมบท (Script) ผู้ผลิตรายการจะต้องทำงานร่วมกับผู้เขียนบท (Script Writer) โดยบอกเล่าถึงวัตถุประสงค์ของรายการหัวข้อเรื่อง รูปแบบรายการ องค์ประกอบต่างๆ ในรายการ

2. เตรียมงานของผู้กำกับรายการ (Director)

3. เตรียมงานออกแบบไตเติ้ลและศิลปะ

4. การซ้อม (Rehearsal)

ขั้นที่ 3 การผลิตรายการ

เมื่อได้เตรียมผู้ร่วมงาน เตรียมวัสดุอุปกรณ์ผู้ผลิตรายการเป็นผู้ตัดสินใจว่าควรปรับปรุงเพิ่มเติมอะไร แล้วจึงผลิตรายการให้สมบูรณ์ โดยหาฝ่ายได้แสดงออกมาด้วยความรับผิดชอบ คำนึงถึงคุณภาพรายการ ประหยัด ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง

สรุปขั้นตอนการปฏิบัติงาน เพื่อการจัดเสนอสารดังกล่าวจะเห็นว่า สารมีความสำคัญต่อผู้ส่งสารและผู้รับสาร สารมีความสำคัญตามวัตถุประสงค์การสื่อสารว่าประสงค์อะไรบ้าง และหวังให้เกิดผลอย่างไรผู้รับสารจะได้รับมากน้อยจะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมการรับสารอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นอยู่กับทักษะการสื่อสาร ได้แก่ ความสามารถในการคิด พิจารณาความเข้าใจภาษา การพูด เขียน อ่าน ฟัง ซึ่งย่อมจะช่วยให้พฤติกรรมการรับสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า รูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงแบ่งได้เป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อข่าวสาร รูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อความรู้ รูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อความบันเทิง และรูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อบริการสาธารณะ

4. หลักการจัดการกระจายเสียง

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2543 : 246-258) ได้กล่าวถึงหลักการจัดการกระจายเสียงว่าสามารถแบ่งได้เป็น 4 หลัก ดังนี้

1. การจัดการกระจายเสียงตามนโยบายของสถานี เนื่องจากสถานีวิทยุกระจายเสียงเป็นเครื่องมือสื่อสารมวลชนที่มีอิทธิพลต่อผู้ฟังอยู่มาก ประกอบกับหน่วยงาน

ต่างๆ ที่จัดตั้งสถานี มีนโยบายในการดำเนินงานต่างกันออกไป ดังนั้นจึงเป็นผลให้การจัดการกระจายเสียงจะต้องดำเนินไปภายในกรอบของนโยบายของสถานีและหน่วยงานนั้นเป็นสำคัญ โดยสถานีวิทยุกระจายเสียงต้องกำหนดแนวทางไปตามหน้าที่หลักของสื่อมวลชนรวม 4 ประการ คือ

1.1 ให้ข่าวสารแก่ประชาชนผู้รับฟัง เพื่อให้ได้รับทราบข่าวคราวที่เกิดขึ้นประจำวันทั้งในประเทศและต่างประเทศ

1.2 ให้ความบันเทิง เป็นการให้ความบันเทิงทั่ว ๆ ไปอาจเป็นการแสดงหรือเพลง

1.3 ให้ความรู้ ซึ่งผู้ฟังจะสามารถให้ความรู้ที่ได้รับฟังไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตและครอบครัวต่อไปในอนาคตด้วย

1.4 กำหนดวัฒนธรรม โดยจะต้องถ่ายทอดวัฒนธรรม ความคิดและทัศนคติ ให้ประชาชนซึ่งอยู่ในรัศมีทำการหรือท้องถิ่นที่คลื่นความถี่สามารถส่งไปถึง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมและวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการเสริมสร้างความเจริญแก่ประเทศชาติ

2. การจัดการกระจายเสียงตามระบบกระจายเสียง โดยระบบเทคนิคในการกระจายเสียงของสถานีวิทยุโดยทั่วไปจะแยกออกเป็น 2 ระบบ คือ ระบบเอเอ็ม และระบบเอฟเอ็ม สำหรับการที่ต้องแยกการจัดการระบบเอเอ็มและเอฟเอ็มออกจากกัน เพราะวาระบบเสียงแตกต่างกัน คือ ระบบเอฟเอ็ม จะให้เสียงที่สดใส ชัดเจน เป็นธรรมชาติมากกว่าระบบเอเอ็ม จึงเหมาะที่จะบรรจุรายการประเภทที่เป็นดนตรีมากกว่าเสียงพูด ซึ่งตรงกันข้ามกับระบบเอเอ็ม

3. โครงสร้างของตารางกระจายเสียง จะประกอบไปด้วย วัน เวลา ชนิดหรือลักษณะของรายการและความยาวของรายการด้วย และหากเป็นโครงสร้างละเอียดลงไปอีกก็จะกำหนดประเภทของรายการ ชื่อรายการ ชื่อผู้จัดลงไว้ด้วย

4. การจัดการกระจายเสียงประจำวัน เป็นตารางที่จัดทำขึ้นเพื่อการปฏิบัติร่วมกันระหว่างฝ่ายช่างกับฝ่ายรายการและผู้ประกาศ ซึ่งมีรายละเอียดเต็มที่ ต่างกับตารางกระจายเสียงแบบอื่น ๆ ซึ่งเป็นเพียงกำหนดคร่าว ๆ เป็นกรอบเท่านั้น

2.3 บทบาทสื่อวิทยุเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์

1. ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารมวลชน

พระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ (2530 : 2) ได้ให้ความหมายวิทยุกระจายเสียง หมายถึง การส่งและรับเสียงด้วยคลื่นแอสตเซียนไม่ว่าโดยวิธีการแพร่กระจายไปในบรรยากาศหรือโดยวิธีการใช้สายสื่อตัวนำไฟฟ้าหรือทั้งสองวิธีการรวมกัน

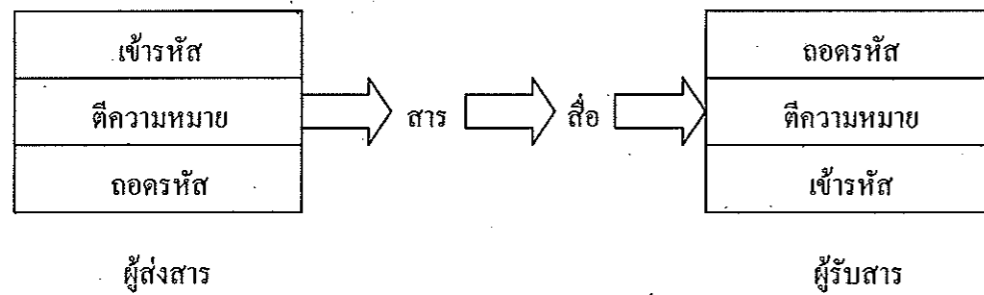
ระเบียบว่าด้วยวิทยุกระจายเสียง วิทยุกระจายเสียง หมายถึง การส่งคลื่นวิทยุในย่านความถี่ คลื่นวิทยุ 535 ถึง 605 กิโลเฮิรตซ์ และย่านความถี่ 87 ถึง 108 เมกกะเฮิรตซ์ อันมีความประสงค์ให้เข้าถึงมวลชนโดยตรง

การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) และการสื่อสาร (Communication) ได้มีมานานแล้วและเป็นศาสตร์ (Discipline) ที่อิงพื้นฐานทฤษฎีของศาสตร์สาขาวิชาอื่น ๆ เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ คณิตศาสตร์ และอื่น ๆ ต่อมาได้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัยแยกออกมาศึกษาเป็นเอกเทศ และถือว่าเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งที่จัดไว้ในหมวดสังคมศาสตร์ ขอบเขตเนื้อหาของวิชานี้เป็นการประยุกต์ผสมผสานระหว่างหลักการสื่อสารและการสื่อสารมวลชนกับหลักการของวิชาการสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องจึงมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary Approach) ซึ่งเกี่ยวกับกระบวนการวิชาทางสังคมและมนุษย์ Wibur Schramm (1959) กล่าวว่า การสื่อสารมวลชนและการสื่อสารเป็นศูนย์กลางของศาสตร์หลายสาขาที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้เปิดสอน “การสื่อสารมวลชน” เป็นครั้งแรก พ.ศ. 2507 และหม่อมหลวงคชู ชุมสาย คณบดีคณะมนุษยศาสตร์หัวหน้าวิชาการสื่อสารมวลชนคนแรก ได้แปลคำว่า “การสื่อสารมวลชนจากภาษาอังกฤษ Mass Communication” หมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ การประชาสัมพันธ์ การโฆษณา และการละคร

ยูพา สุภากุล (2540 : 17-20) สรุปแบบจำลองกระบวนการสื่อสาร (Model of The Communication Process) คือ

1. แบบจำลองกระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว (Model of One-Way Communication Process) แบบจำลองกระบวนการสื่อสารแบบทางเดียวอธิบายการสื่อสารโดยไม่กล่าวถึงการสื่อสารกลับ (Feedback) เป็นการอธิบายกระบวนการสื่อสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารเท่านั้น ซึ่งสามารถเขียนเป็นรูปได้ ดังนี้

ภาพที่ 4 แบบจำลองกระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว

ในกระบวนการสื่อสารแบบทางเดียวนั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ คือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร ซึ่งมีนิยามดังนี้

ผู้ส่งสาร (Source) คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลหรือสถาบันที่ต้องการจะทำ การสื่อสารเกี่ยวกับความคิด ทศนคติ ความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตน ดังนั้นผู้ส่งสารจึงอาจเป็น คน ๆ เดียว หลายคน เช่น นายกรัฐมนตรี กลุ่มนักเรียน กลุ่มผู้สนับสนุนการแก้ไขรัฐธรรมนูญหรือสถาบัน เช่น พรรคการเมือง บริษัท รัฐบาล หน่วยงานราชการ สื่อมวลชน ฯลฯ

คำว่า "ผู้ส่งสาร" นั้นในภาษาอังกฤษ มีคำใช้กันหลายคำ เช่น Source, Communicator, Originator, Generator, Sender เป็นต้น

สาร (Message) คือ ผลผลิตของผู้ส่งสารที่ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความต้องการข่าวสารและวัตถุประสงค์ของตน ที่ปรากฏออกมา (Actual Physical Product of the Source) ในรูปของรหัส (Code) เช่น เมื่อเราพูดสารก็คือสิ่งที่เราพูด เมื่อเราเขียนสารก็คือสิ่งที่เราเขียน เมื่อเราแสดงกิริยาท่าทางสารก็คือกิริยาท่าทาง เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ สารก็คือข่าวและข้อความในหนังสือพิมพ์

สื่อ (Channel) คือ สิ่งที่ขนส่งสาร (A Carrier of Messages) หรือเป็นพาหนะของสารกล่าวอีกนัยหนึ่ง สื่อ คือ สิ่งที่น่าหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสารให้ปรากฏ เช่น เมื่อเราพูดคลื่นเสียงและอากาศเป็นสื่อเมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ คลื่นแสงและกระดาษหนังสือพิมพ์เป็นสื่อเมื่อเราดูทีวี คลื่นแสง คลื่นเสียง และจอทีวีเป็นสื่อ

คำว่า "สื่อ" นี้ ในภาษาอังกฤษมีคำที่ใช้กันอยู่อีกคำหนึ่ง คือ คำว่า "Medium" (เอกพจน์) หรือ Media (พหูพจน์)